

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE

REZUMAT

TEZĂ DE DOCTORAT

Cartea și valoarea cărții în opera lui UMBERTO ECO

Doctorand:
DELIA IOANA MORAR

Coordonator științific:
Prof. univ. dr. VASILE VOIA

CLUJ-NAPOCA
2013

Cuprins

ARGUMENT Eroare! Marcaj în document nedefinit.

Capitolul 1 DE LA CANON LA LISTĂ Eroare! Marcaj în document nedefinit.

1.1. Canonul literar - evoluția termenului de-a lungul timpului **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

1.2. Valoarea – conotații și criterii de stabilire a valorii în prezent **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

1.3. Modelul – definiție, funcție, devenire **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

1.4. Influența, plagiatul, pastișa, citatul – forme de intertextualitate trecute și prezente **Eroare! Marcaj în do**

1.5. Lista – actualizarea și revalorizarea noțiunii **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Capitolul 2 CARTEA ȘI LITERATURA ÎN OPERA TEORETICĂ ȘI CRITICĂ A LUI UMBERTO ECO Eroare! Marcaj în document nedefinit.

2.1. Cartea - fâșie de memorie la Eco și Manguel. *Memoria vegetală și Istoria lecturii* **Eroare! Marcaj în do**

2.2. Autorul. Romanul. Cititorul..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

2.2.1. AUTORUL..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

2.2.2. ROMANUL..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

2.2.3. CITITORUL..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

2.3. Textul narativ ca joc la Eco și Calvino. *Șase plimbări prin pădurea narativă vs. Lecții americane* **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

2.4. Despre lectură și *limitele interpretării* **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

2.5. Cartea - pasiune și provocare la Eco și Borges. *Confesiunile unui tânăr romancier vs. Borges despre Borges. Convorbiri cu Borges la 80 de ani* **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

2.6. *Listele* lui Eco și *Insulele* lui Borges. *Nu sperați că veți scăpa de cărți vs. O seară cu Borges la Buenos Aires*..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Capitolul 3 CUVÂNTUL, TEXTUL ȘI INTERTEXTUL LA ROMANCIERUL UMBERTO ECO Eroare! Marcaj în document nedefinit.

3.2. Obsesia cuvântului generat de obsesia cunoașterii **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

3.3. Recuperarea timpului și a memoriei prin cuvânt **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

3.4. Realitate și ficțiune..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

3.5. Identificarea autorului cu personajele sale **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

3.6. Intertextualitate și tipuri de intertext..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Capitolul 4 BIBLIOTECA LABIRINT. CĂRȚILE CARE ÎȘI VORBESC ÎNTRE ELEEroare! Marcaj în

- 4.1. Biblioteca labirint..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- 4.2. Dialoguri de hârtie între Eco, Borges, Reverte și Frabetti**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- 4.3. Despre memorie la Eco și Borges. *Cimitirul din Praga vs. Funes, omul care ține minte tot* **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- 4.4. Memorie și identitate la Eco și Saramago. *Misterioasa flacără a reginei Loana vs. Toate numele*..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- 4.5. Obsesia cuvântului scris la Eco și Pennac. *Pendulul lui Foucault vs. Micuța vânzătoare de proză* **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- 4.6. *Numele Trandafirului și Imprimatur*: două romane asemănătoare cu destine diferite**Eroare! Marcaj în c**

CONCLUZII..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

BIBLIOGRAFIE..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

CUVINTE CHEIE

Umberto Eco. Cartea. Cartea-obiect de hârtie. Literatură. Canon. Valoare. Model. Infulența. Citatul. Plagiatul. Pastișa. Lista. Autorul. Cititorul. Romanul. Lectura. Interpretarea. Obsesia cuvântului. Obsesia cunoașterii. Memorie și uitare. Memorie și identitate.

REZUMAT

Scopul prezentei teze este de a pune în lumină valoarea, rolul și importanța cărții-obiect de hârtie și a literaturii, a scriitorului și a cititorului în zilele noastre, propunând ca punct de referință atât opera de critică, teorie literară și estetică, cât și romanele scriitorului și teoreticianului italian Umberto Eco.

Trăim într-o lume în care se simte o lipsă a valorilor și a punctelor de reper autentice care să aparțină timpurilor pe care le traversăm și să fie în pas cu ele. Se vorbește despre lipsa de cultură, despre masificare, despre dezinteresul față de manifestările culturale de calitate, de o dominare a materialului asupra spiritualului, despre preponderența cantității în detrimentul calității. Sensul și semnificația noțiunilor de valoare, model, importanță, rol par a fi tot mai inaccesibile sau prost percepute și înțelese. Cuvântul criză își găsește locul în toate domeniile și este permanent invocat, acest lucru fiind valabil și în ceea ce privește literatura și cartea, cartea în accepția ei clasică de obiect de hârtie, cartea ca text, ca rod al literaturii, al creației.

Paradoxal, continuă să se publice, să se traducă, să se scrie foarte mult și de multe ori e greu să putem alege, să facem diferențe, să mai înțelegem care sunt valorile actuale și în ce să mai credem. Suntem înconjurați de clasificări, de top-uri, de concursurilor, de premii și de sondaje, suntem mereu solicitați să alegem, să ne exprimăm, să ne spunem părerea și să ne manifestăm adeziunea. Trăim vremurile lui „totul s-a spus”, însă suntem de părere că, într-o lume în continuă evoluție și schimbare, prin literatură, totul poate fi spus, rescris. Credem, împreună cu Tzvetan Todorov, că literatura poate încă mult: ne face să înțelegem mai bine lumea și ne ajută să trăim, întinzându-ne mâna când suntem deprimăți și apropiindu-ne de ceilalți oameni din jurul nostru.

Așa cum am menționat deja, punct de reper al prezentei lucrări va fi Umberto Eco și creația sa proteiformă și vom propune o abordare comparatistă, limitându-ne însă comparațiile la spațiul limbilor latine, în încercarea de a demonstra șansa cărții și a literaturii și rolul lor în existența noastră.

Începem prin a ne justifica alegerea: De ce Umberto Eco? În primul rând, pentru că este autorul italian cel mai tradus în limba română, dar și pe plan internațional, în general. Umberto

Eco este întâi de toate un semiotician și o autoritate în câmpul teoriei, criticii literare și al esteticii, demonstrând în toate scrierile și acțiunile sale o preocupare constantă pentru carte, pentru literatură, preocupare pe care o trăiește cu multă pasiune și dăruire, o pasiune care a devenit nu doar un scop în viață, ci chiar un mod de a fi.

Toate cele șase romane ale sale (*Numele trandafirului*, *Pendulul lui Foucault*, *Insula din ziua de ieri*, *Baudolino*, *Misterioasa flacără a reginei Loana*, *Cimitirul din Praga*) pleacă de la un alt text, fie că este un manuscris, un citat, un desen; ele se construiesc în jurul unui intertext inventat de autorul însuși și sfârșesc prin a se integra în ansamblul universal.

Cu siguranță, înainte să existe un scriitor, există un cititor Umberto Eco pentru care cititul este un mod de a fi, o preocupare permanentă a existenței sale, un om care-și trăiește viața printre și pentru cărți și căruia îi vine foarte ușor să povestească, să scrie, să se joace cu cuvintele, cu textele, cu cărțile și care cu siguranță va rămâne, și peste timp, un autor reprezentativ al epocii sale și o sursă de inspirație pentru generațiile ce vor veni.

Dacă, pe de o parte, lucrările sale științifice sunt pline de imaginație, romanele sale abundă în știință și erudiție. O inteligență și o erudiție care înseamnă cultură. Romanele sale sunt roadele unui om care iubește cărțile, care trăiește prin cărți și printre cărți, care are harul povestirii, al asocierii, al acumulării, al descoperirii și al revelației.

Un alt aspect al personalității sale pe care-l regăsim în romanele amintite este pasiunea pentru secret, un secret al răului, dar și al adevărului, un secret care trebuie căutat, care se lasă greu descoperit, pe care-l ducem cu noi atât pe parcursul vieții noastre terestre, cât și în moarte. Toți cei șase protagoniști ai romanelor sale își dedică existența dezlegării unui mister, aventură care le va aduce în cele din urmă sfârșitul, dar care îi va ajuta să-și reconstruiască și să reconsidere propria identitate, dând astfel sens existenței lor.

Regăsim apoi, în cărțile lui Eco, pasiunea sa pentru locuri pline de mister, de neliniște care provoacă imaginația și în jurul cărora se dezvoltă acțiunea romanului: castelul-mănăstire din *Numele trandafirului*; biserica-templu cu mașinile magice din Muzeul Științelor și al Tehnicii din Paris; insula misterioasă unde, dacă am ajunge, am reuși să câștigăm timp prețios pentru că pe această insulă „azi este încă ieri”; podul din casa bunicilor în ale cărui cotloane și cufere se ascunde secretul unei vieți și întreaga istorie a Italiei fasciste. În *Cimitirul din Praga*, ultimul roman al lui Umberto Eco, prin intermediul unui personaj misterios, cu pierderi de memorie și dublă identitate, descoperim cum se desenează noua tablă de șah pe Vechiul Continent, în a doua jumătate a secolului XIX.

Nevoia de istorie este o altă caracteristică a personalității lui Eco și implicit a operei sale. O istorie la răscruce de spații și de epoci pe care autorul nostru le străbate și pe care le

reconstituie cu minuțiozitate și din dorința de a (re)găsi adevărul, realitatea, autenticul. La Umberto Eco avem de-a face întotdeauna cu un trecut care explică prezentul și anticipează viitorul. Întotdeauna personajele sale pendulează între trecut și prezent, un trecut pe care prin căutările lor îl aduc în prezent, fie că acest trecut înseamnă întoarcerea în Evul Mediu, în secolul al XIII-lea sau al XVII-lea sau mai aproape de zilele noastre, la începutul secolului XX și până în a doua jumătate a acestui secol, cu speranța de a găsi răspunsuri la întrebările lor, de a avea revelația adevărului.

O ultimă fațetă a personalității autorului nostru și a romanelor sale este aspirația către libertate. O libertate a spiritului, a minții, a inteligenței care să poată gândi și să se poată exprima dincolo de timp și spațiu, dincolo de acumulările culturale și de propria memorie. O libertate care este evident nutrită de personajele lui Eco: ele sunt într-o continuă căutare a unui mister, a noului, a ineditului și concluzia la care ajung toate personajele este că până la urmă este importantă căutarea, menținerea vie a spiritului, a inteligenței, a voinței, a speranței, a dorinței de a nu se mulțumi, de a nu se limita, de a nu se opri, de a merge mai departe.

Cazul Eco este cu siguranță cel mai vizibil și mai discutat fenomen cultural și editorial al ultimelor decenii. Multitudinea limbilor în care au fost traduse lucrările sale, discuțiile, uneori contradictorii, care se nasc în jurul operelor sale, criticile care i se aduc, îl mențin însă în prim planul literaturii contemporane.

Umberto Eco poate fi considerat un fenomen singular în lumea literară: niciun alt scriitor de romane nu ne-a oferit, în același timp, un număr la fel de impresionant și extrem de complex de „instrucțiuni de folosire” cu ajutorul cărora să străbatem lumea sa narativă. Autorul nostru este conștient că există cel puțin două categorii de cititori: pe de o parte, cititorul-model inocent, care urmărește firul narativ și cel mult se lansează în interpretări diletante, iar pe de altă parte cititorul-model critic, care are capacitatea și competențele de a trece de interpretarea critică. În prima clasă se încadrează marea majoritate a cititorilor, în cea de-a doua un număr mai restrâns, cititorii avizați, profesioniștii, experții. Umberto Eco îi cunoaște foarte bine și pe unii și pe ceilalți și periodic comunică cu ei, fie că alege postura de autor de texte narrative, fie cea de cititor model al textelor sale. Un prim exemplu sunt apostilele și glosele la *Numele trandafirului*, și un altul, inutilele precizări erudite de la sfârșitul ultimului său roman, *Cimitirul din Praga*.

Nu ne propunem o analiză critică a romanelor sale și nu este scopul acestei cercetări de a exprima o judecată de valoare asupra calităților de a scrie romane a lui Umberto Eco. Dincolo de calități și defecte, dincolo de polemici, controverse și discuții, credem că autorul nostru este, întâi de toate, un model de ceea ce înseamnă „a fi intelectual” în zilele noastre, un model de

profesor și de cercetător care se exprimă în primul rând în și prin scris și care apare foarte rar în public, într-o lume în care a apărea, a fi vizibil, a te face auzit este primul pas, și de foarte multe ori și singurul, spre succes.

Considerăm importante, pentru demersul nostru, clarificarea și stabilirea sensurilor și conotațiilor pe care, în prezent, le atribuim termenilor: valoare, ierarhie, standardizare, model, identificare, influență și transformarea lor de-a lungul timpului și le analizăm în primul capitol al prezentei lucrări. În vederea definirii conceptului de valoare în literatură, apreciem oportună o trecere în revistă a conceptului de canon literar, caracteristicile acestuia și evoluția termenului de-a lungul timpului, pornind de la canonul lui Dante din *Infern*, până la *Canonul occidental* propus de Harold Bloom.

În continuarea cercetării încercăm să subliniem care sunt valorile care primează în zilele noastre și cine stabilește criteriile de selecție și ierarhizare a acestora, acceptând premisa conform căreia primatul economic impune strategiile editoriale, iar editurile s-au deprins deja cu „arta de a respinge un roman”. În continuarea analizei noastre vom defini noțiunea de model în literatură, funcția și evoluția pe care termenul a cunoscut-o de-a lungul vremii, pornind de la categoriile de identificare cu eroul literar pe care le propune Hans Robert Jauss în renumita sa teorie a receptării estetice și a efectelor acesteia. De-a lungul întregii cercetări, susținem necesitatea validării, în vremurile haotice pe care le trăim, a unor modele autentice, a unei literaturi de calitate, care are menirea de a ne provoca emoții de neînlocuit, de a face ca lumea reală să devină mai încărcată de sens și mai frumoasă, de a permite fiecăruia să răspundă mai bine, vocației sale de ființă umană. Credem că avem nevoie, mai mult ca oricând, de canoane, de modele, de puncte de reper după care să ne ghidăm, într-o epocă traversată de crize identitare, disciplinare, de un sentiment de alienare, de criza însăși a reprezentăției, întrucât tocmai lipsa valorii atrage după sine haosul.

Trebuie, de asemenea, să recunoaștem faptul că trăim într-o lume a sloganurilor, a imaginilor de și cu impact cu care suntem bombardați în momentul în care deschidem televizorul, radioul, computerul sau răsfoim o revistă de orice fel. În mod conștient sau inconștient, voit sau dincolo de voința noastră suntem cu siguranță influențați de publicitate, de rețetele care ni se vând drept de succes. Ne ocupă timpul, gândurile, imaginarul, toate aceste valori sau non-valori care ne sunt impuse. Probabil că valoarea lui Shakespeare a fost, la vremea ei, impusă, dar ceea ce a făcut din ea, fără nici un dubiu, o valoare este faptul că a rezistat de-a lungul timpurilor. Câte din valorile care ne sunt impuse în prezent vor rezista în timp? Este foarte posibil să nu aflăm răspunsul la această întrebare pe timpul vieții noastre pământene.

Astăzi este important numărul de exemplare vândute, numărul de ediții în care a fost publicată cartea, numărul de recenzii apărute, numărul limbilor în care a fost tradusă, numărul de premii pe care le-a primit, locul pe care-l ocupă într-un clasament sau altul. Cum spunea și Saramago, astăzi suntem tot mai mult un număr și tot mai puțin un nume, mai mult imagine sau, în primul rând imagine și apoi identitate. Contează mai mult cum apărem, ce facem, cu ce ne ocupăm, decât ce suntem cu adevărat.

Lucrarea abordează apoi noțiunile de influență, citat, pastişă și plagiat, forme de intertextualitate și concepte discutate și controversate și mai ales folosite în practica literaturii contemporane. Suntem înconjurați de liste: de nume, de titluri, de lucruri de făcut, de cărți de citit, de prieteni. Mai mult decât despre un canon general valabil și acceptat de către toată lumea, azi vorbim despre clasamente, clasificări, adică despre liste. În încheierea primului capitol analizăm reactualizarea și reconsiderarea pe care Eco i-o aduce acestui termen. În accepția și în practica autorului nostru, lista stă la baza culturii și face parte din istoria ei și a literaturii. Ceea ce încearcă cultura este să facă infinitatea comprensibilă, să cuprindă nemărginitul în formele sale de manifestare și uneori să facă ordine în această infinitate, iar lista este, întâi de toate, o modalitate de a face ordine. Cataloagele unei biblioteci, colecția unui muzeu, enciclopediile, dicționarele sunt forme ale listei prin care se încearcă stabilirea unui ordinii în dezordinea universului.

Azi credem tot mai puțin în canoane, deși nu facem decât să cităm, plagiem, pastişăm operele predecesorilor noștri și să recunoaștem influența pe care o au asupra noastră. Considerăm că pentru a ne înțelege prezentul trebuie să ne uităm înapoi înspre trecut, dar nu trebuie să neglijăm nici viitorul, deoarece doar acesta va pune eticheta finală asupra realizărilor timpului nostru. Azi credem mai mult în progres și în evoluție, dar ne folosim de listă, pe care o întâlnim deja în *Iliada* lui Homer, în speranța că vom reuși să ordonăm și să epuizăm multitudinea de posibilități și cantitatea imensă de informație cu care suntem asaltați în toate domeniile de activitate.

În capitolul al doilea ne ocupăm de importanța și rolul cărții, al literaturii, al autorului, al cititorului în opera teoreticianului și criticului Umberto Eco. Analizăm principalele lucrări teoretice ale autorului nostru și trecem în revistă noțiunile de autor, roman, cititor, lectură, interpretare, așa cum sunt ele analizate în studiile amintite și în teoriile elaborate pe marginea acestor noțiuni ale celor mai importanți exegeți, printre care îi amintim pe: Paul Ricoeur, Mikhail Bahtin, Roland Barthes, Gérard Genette, Wolfgang Iser, Ion Vlad și Paul Cornea. O viziune cât mai aproape de realitate asupra acestor termeni este esențială în demersul nostru de a

contura o imagine a rolului și a valorii cărții în zilele noastre, raportându-ne, în primul rând la Umberto Eco, care rămâne punctul de referință al prezentei lucrări.

Propunem, de asemenea, o analiză comparativă a lucrărilor: *Memoria vegetală* a lui Umberto Eco și *Istoria lecturii* a lui Alberto Manguel; *Șase plimbări în pădurea narativă* și *Lecții americane* a lui Italo Calvino; *Confesiunile unui tânăr romancier* și *Borges despre Borges. Convorbiri cu Borges la 80 de ani*, volum îngrijit de Willis Barnstone; și *Nu sperați că veți scăpa de cărți* și *O seară cu Borges la Buenos Aires*, volum îngrijit de același autor.

Autorul model este vocea care vorbește afectuos, imperios sau cu viclenie cu cititorii și care îi vrea alături de el, și vocea aceasta se manifestă ca strategie narativă, ca ansamblu de instrucțiuni, care sunt distribuite cititorilor la fiecare pas și de care trebuie să asculte, atunci când se hotărăsc să se comporte ca niște cititori model. Cititorul model este un cititor tip pe care textul nu numai că îl percepe ca pe un colaborator, dar pe care și caută să-l creeze. Cititorul model este cititorul care cunoaște regulile jocului înainte să înceapă lectura unei cărți, le respectă și este nerăbdător să intre în jocul pe care autorul și textul i-l propun. Textul este o mașinărie concepută pentru a declanșa interpretări, dar între intenția de neatins a autorului și intenția discutabilă a cititorului se află intenția transparentă a textului, care infirmă orice interpretare imposibil de susținut. Trebuie doar ca cititorul model contemporan să învețe să aleagă, să filtreze, să sintetizeze și să uite lucrurile care trebuie uitate, să se uite mai puțin la numere și mai mult la identitate.

În capitolul al treilea se analizează rolul, importanța, valoarea cărții, a cuvântului și a textului în romanele lui Umberto Eco, acordând atenție unor subiecte precum: tema misterului și a cunoașterii în *Numele trandafirului*; tema obsesiei cuvântului generat de obsesia cunoașterii în *Pendulul lui Foucault*; tema recuperării timpului și a memoriei prin cunoaștere în *Insula din ziua de ieri* și *Misterioasa flacără a reginei Loana* și *Cimitirul din Praga*. Se tratează tema realității și a ficțiunii, a identificării cu propriile personaje, așa cum sunt ele redată în romanele lui Eco. Toate romanele sale se învârt în jurul unei cărți, a unui manuscris, a unui jurnal, a unei biblioteci, a unui pod plin de cărți și documente. Aspectul urmărit este acela de a evidenția pasiunea sa pentru carte, pentru cuvânt, pentru scris, pasiunea de a colecționa cărți și informații despre cărți și a ne justifica astfel, alegerea de a-l propune pe autorul nostru drept un model de succes și de valoare al epocii prezente. Una dintre principalele sale calități este capacitatea de înțelegere a realității care îl înconjoară, de adaptare și de integrare în ea, fără a renunța însă la principiile și la obsesiile sale. A înțelege că pentru a ajunge să ai un cuvânt de spus, pentru a-ți impune punctele de vedere este mai bine să fii în interiorul sistemelor și nu în exteriorul lor. Intelectualul Umberto Eco este conștient că pentru a face ca opera ta să conteze

și să aibă succes, azi e important să vinzi și pentru a face asta ai nevoie și de sprijinul sistemului din care faci parte. Calitatea se măsoară în primul rând în bani. Pentru a avea succes e important să înțelegi și să aparții timpului în care exiști, apoi poți să-l analizezi, să-l critici, să-i evaluezi trecutul și să-i anticipezi viitorul.

Prezenta cercetare încearcă să demonstreze șansele de supraviețuire pe care cartea și literatura le mai au în zilele noastre. Pentru ca acest lucru să se întâmple este nevoie de cititori și de autori ancorați în realitate, dar care în același timp reușesc să înțeleagă destul de bine această realitate, încât să ne ofere alternative ale ei, să ne ajute să o înțelegem mai bine sau să evadăm din ea. Luându-l drept punct de referință pe Umberto Eco, analizăm importanța cărții și a prețurii pe care scriitorul italian i-o poartă, așa cum acest lucru rezultă din romanele și din studiile sale de teorie și critică literară.

În ultimul capitol prezentăm personajele lui Eco în paralel cu alte personaje asemănătoare sau total opuse, care însă au aceleași obsesii, aceleași probleme, aceleași preocupări și am arătam că, indiferent de epoca la care fac trimitere, aceste personaje sunt extrem de actuale și emblematice pentru lumea de azi. Dihotomia arhetipală bine-rău, binele necunoașterii și răul cunoașterii absolute, lupta minții umane de a găsi echilibrul între dorința de a cunoaște totul și limitele minții umane sunt frământările constante ale personajelor lui Umberto Eco, care nu sunt altceva decât fațetele multiple ale complexei sale personalități. Regăsim, chiar dacă în stiluri și în forme diferite, aceeași pasiune pentru carte, pentru cuvânt, pentru cunoaștere și pentru teme precum memoria, identitatea, redescoperirea trecutului, la autorii: Jorge Luis Borges, José Saramago, Daniel Pennac, Rita Monaldi & Francesco Sorti, și am analizat comparativ romane ale acestor autori cu romanele și personajele autorului nostru. Considerăm că aceste abordări comparatiste și concluziile la care am ajuns sunt, în principal, contribuția noastră originală în domeniul literaturii comparate, în care teza noastră se încadrează.

Recurgem în primul rând la Borges, față care Umberto Eco are o deosebită admirație și a cărui influență a recunoscut-o de nenumărate ori și pe care îl menționează implicit și explicit în opera sa. Cei doi autori împărtășesc aceeași dragoste pentru carte și sunt convingși de capacitatea ei de a supraviețui într-o lume în care i se prezice tot mai des, sfârșitul. Încercarea de a rezolva labirintul *bibliotecii Babel* se încheie, și pentru Borges cu speranța că biblioteca și implicit cunoașterea care se ascunde în paginile cărților va dăinui chiar și dacă specia umană nu ar mai fi. Biblioteca este nelimitată și periodică și dacă ar exista un cititor etern al acestei biblioteci interminabile, ar reuși să înțeleagă, după secole de lectură, că aceleași volume se repetă în aceeași dezordine, care dezordine repetată ar fi o ordine. Rămâne această

utopie doar o „elegantă speranță”, cum o numește Borges, la care nu pot să nu aspire cei care își trăiesc viața printre cărți și care, la fel ca și călugării copiiți din abația benedictină, după ani și ani dedicați „sfintei opere a copiatului”, vroiau să creeze și ei lucruri noi.

Atât Borges, cât și Eco dețin o memorie de hârtie prodigioasă care poate oricând să inventeze un manuscris de secol XVI sau XVIII și să ne convingă că este un manuscris original, tocmai scos la lumină dintre rafturile prăfuite ale unei biblioteci labirint și care, la fel ca și personajul său Yambo, anticarul din *Misterioasa flacără a reginei Loana* care își re trăiește viața prin citate din cărțile citite de-a lungul anilor, ar putea la nesfârșit să facă povești rescriind texte prezente, trecute și viitoare, sau ca și falsificatorul și agentul secret Simonini care suferă și el de amnezie și începe să țină un jurnal în speranța de a-și aminti anumite evenimente din trecutul său pe care l-a uitat, și să-și recâștige prin memorie identitatea.

Din comparația cu Saramago rezultă că omul este produsul trecutului său, nu numai la nivel individual, ca memorie acumulată a propriei vieți, ci și la nivel colectiv. Memoria colectivă, memoria comunității, modelează și condiționează un individ în aceeași măsură ca și experiența personală. Salvarea o găsim în carte și prin carte, în scris și prin scris. Romanul, cartea, scrisul devin pentru Saramago, la fel ca și pentru Eco, o luptă mereu luată de la capăt împotriva uitării. Uitarea își găsește antidotul în investigarea trecutului care, oricât ar fi de îndepărtat, continuă să fie cel al subiectului scriiturii.

Din apropierea de Daniel Pennac reies următoarele: credința lui Pennac că dacă viața nu e întotdeauna un roman, romanul trebuie să conțină neapărat viața, și a lui Eco că viața întrece romanul de cele mai multe ori. O asociere a celor două romane ni se pare relevantă din perspectiva omagiului adus cuvântului de doi scriitori contemporani, în stiluri diferite, dar având același motiv de a exista: dragostea pentru cuvânt, pentru carte.

Ambii scriitori dovedesc că sunt pe deplin ancorați în realitate și că percep spiritul vremurilor pe care le trăim, însă nu renunță la pasiunea lor pentru carte, pentru cuvânt, la dorința lor de a cunoaște și de a descoperi lumea, dorință care încearcă să o transmită și cititorilor lor. Fie că alege calea ironiei, a exagerării, a absurdului uneori, a reîntoarcerii în trecut sau într-un prezent relativ, cei doi scriitori sunt foarte conștienți de realitățile lumii în care trăim, sunt fini observatori ai acestei realități, iar temele abordate de ei sunt reprezentative pentru felul în care evoluează societatea și cultura contemporană.

Odată cu scrierea *Numelui trandafirului*, structurat după formula unui roman polițist, Eco descoperă că trama, intriga, acțiunea pot fi recuperate chiar și sub forma citării altor intrigi, acțiuni și în apostile lansează o definiție a postmodernismului bazată pe această nouă poetică a citării și a resemantizării căreia îi va rămâne fidel și în următoarele cărți de ficțiune. Cartea este

o lume deschisă ce comunică cu lumea din jurul ei și cu lumile deschise ale celorlalte cărți. Personajele migrează de la un text la altul. Textul este ca o partitură muzicală. Ecourile sunetelor produse ne rămân în urechi, în minte, se propagă în jurul nostru și compun alte melodii.

Ideea unui text generator al altor texte, a unei „cărți a cărților” o definește Borges și ar rezulta din infinite conexiuni, din invocarea marilor cărți ale lumii, din *amintirea* lor, care provoacă un sistem de corespondențe, de asocieri neașteptate, de analogii și de nesfârșite întâlniri în spațiul privilegiat al Bibliotecii.

Intertextul înseamnă imposibilitatea de a trăi în afara textului infinit, iar intertextualitatea reclamă revenirea la un arhetip, la un text original, modelul și spațiul inițial care continuă să fie mereu căutat, de la care ne îndepărtăm și înspre care ne întoarcem mereu.

Texte mai degrabă făcute decât scrise, făcute de o memorie de hârtie care hrănindu-se la rândul ei cu cărți, texte și cuvinte, naște alte cuvinte, alte texte, alte cărți, cărți care ne obligă să le citim și să le recitim pentru a le străbate densitatea și a ni le face accesibile, cărți care ne trimit spre alte cărți, unele încă inexistente, așa cum spunea cititorul bibliotecii iad, dar care cu siguranță, la rândul lor, ne trimit la alte cărți.

Cartea, lumea cărții este un prilej de a ieși din propriul univers și de a-l vedea din alte perspective, de a înțelege că nu suntem singuri, de a găsi soluții la probleme cotidiene sau existențiale.

Atâta vreme cât continuă să apară cărți ca și cele pomenite de noi în această cercetare, credem că putem să fim pe deplin de acord cu Umberto Eco și să sperăm că „nu vom scăpa de cărți”, că lumea va continua să scrie și să citească cărți de calitate, cărți care să ne spună ceva, să ne pună pe gânduri, să ne miște, să ne transforme.

Cartea de citit este una din minunile acelei tehnologii moderne în care intră roata, cuțitul, lingura, ciocanul, oala, bicicleta, afirmă Umberto Eco, la începutul dialogului din *Nu sperați că veți scăpa de cărți*, și nu putem renunța la ea. Cartea va rămâne ceea ce este. Cartea este ca lingura, ciocanul, roata sau dalta: odată inventate, nu pot fi ameliorate în mod semnificativ. Nu se poate inventa o lingură mai bună decât o lingură.

Cartea ca obiect, în primul rând, are toate șansele să supraviețuiască evoluției rapide a tehnologiei. Doar pasiunea și efortul iubitorilor de carte o vor salva. Îndrăznim să afirmăm că atâta vreme cât va mai rămâne un dram de umanitate în noi, va supraviețui și cartea de hârtie. Poate va deveni un obiect inutil, dar care face apel la sentimentele noastre, la o legătură specială între om și obiectele din jurul lui. De aceea considerăm utilă și benefică orice încercare

de prețuire a cărții în ciuda vremurilor care se schimbă mult mai rapid decât vrem și putem noi să acceptăm.

Mesajul pe care-l desprindem din creația scriitorilor analizați în teza noastră este că pentru a cunoaște, pentru a crea trebuie să ne menținem memoria trează, să ne inventăm și să ne reinventăm, să ne descoperim și să ne redescoperim, adică să ne amintim lucruri știute și neștiute, trăite sau doar intuite, văzute, auzite, rostite, să devenim spectatori și actori ai propriei lumi și ai lumii în care trăim sau am vrea să trăim. O lume fără cărți ar trebui reinventată și recreată. Sensul cărților trebuie căutat în noi și tot noi cititorii suntem cei care însuflețim apoi cartea și, implicit, lumea pe care cartea ne-o dezvăluie, fie ea trecută, prezentă sau viitoare.

Acceptăm că *nihil sub sole novum*, însă, cu siguranță, lumina soarelui ne poate ajuta în fiecare zi să vedem totul altfel, cu alți ochi.

BIBLIOGRAFIE

A. Corpus

1. Opere literare

- Eco**, Umberto, *Numele trandafirului*, Traducere de Florin Chirițescu, Iași, Editura Polirom, 2004, 506 p.
- Eco**, Umberto, *Pendulul lui Foucault*, Volumul I, Traducere de Ștefania Mincu și Marin Mincu, Constanța, Editura Pontica, 1991, 413 p.
- Eco**, Umberto, *Pendulul lui Foucault*, Volumul II, Traducere de Ștefania Mincu și Marin Mincu, Constanța, Editura Pontica, 1991, 332 p.
- Eco**, Umberto, *Insula din ziua de ieri*, Traducere de Ștefania Mincu și Marin Mincu, Constanța, Editura Pontica, 1995, 510 p.
- Eco**, Umberto, *Baudolino*, Traducere de Ștefania Mincu, București, Editura Pontica, 2001, 573 p.
- Eco**, Umberto, *Misterioasa flacără a reginei Loana*, Traducere de Ștefania Mincu, Iași, Editura Polirom, 2004, 459 p.
- Eco**, Umberto, *Cimitirul din Praga*, Traducere din limba italiană de Ștefania Mincu, Iași, Editura Polirom, 2011, 451 p.

2. Tratat de semiotică, teorie literară, critică literară

- Eco**, Umberto, *Arta și frumosul în estetica medievală*, București, Editura Meridiane, 1999, 325 p.
- Eco**, Umberto, *Opera Deschisă*, Formă și determinare în poeziile contemporane, Ediția a II-a, Traducere și prefață de Cornel Mihai Ionescu, Pitești, Editura Paralela 45, 2002, 277 p.
- Eco**, Umberto, *La definizione dell'arte*, Milano, Mursia, 1968. 305 p.
- Eco**, Umberto, *Lector in fabula*, Cooperarea interpretativă în textele narative, În românește de Marina Spalas, Prefață de Cornel Mihai Ionescu, București, Editura Univers, 1991, 307 p.
- Eco**, Umberto, *Limitele interpretării*, Traducere de Ștefania Mincu și Daniela Bucșă, Constanța, Editura Pontica, 1996, 409 p.
- Eco**, Umberto, *În căutarea limbii perfecte*, Traducere de Dragoș Cojocaru, Iași, Editura Polirom, 2002, 304 p.
- Eco**, Umberto, *Șase plimbări prin pădurea narativă*, Costanța, Editura Pontica, 1997, 189 p.
- Eco**, Umberto, *Tra menzogna e ironia*, Milano, Bompiani, 1998, 107 p.

- Eco**, Umberto, *Pliculețul Minervei*, București, Editura Humanitas, 2004, 362 p.
- Eco**, Umberto, *Sulla letteratura*, Milano, Bompiani, 2003, 359 p.
- Eco**, Umberto, *Memoria vegetală*, București, RAO, 2008, 220 p.
- Carrière**, Jean-Claude, **Eco**, Umberto, *Nu sperai că veți scăpa de cărți*, Convorbiri moderate de Jean-Philippe de Tonnac, traducere din franceză de Emanoil Marcu, București, Humanitas, 2010, 249 p.
- Eco**, Umberto, *Confesiunile unui tânăr romancier*, Traducere de Ioana Gagea, Iași, Polirom, 2011, 261 p.
- Eco**, Umberto, *De Bibliotheca*, Milano, Biblioteca Comunale di Milano, 1981, 30 p.

3. *Opere cu caracter estetic*

- Eco**, Umberto, *Arta și frumosul în estetica medievală*, București, Editura Meridiane, 1999, 325 p.
- Eco**, Umberto, *Jurnal sumar*, București, Editura Humanitas, 2004, 100 p.
- Eco**, Umberto, *Cinci scrieri morale*, Traducere din italiană de Geo Vasile, București, Editura Humanitas, 2005, 120 p.
- Eco**, Umberto, *Kant și Ornitorincul*, Traducere de Ștefania Mincu, Constanța, Editura Pontica, 2005, 528 p.
- Eco**, Umberto, *Come si fa una tesi di laurea*, Le materie umanistiche, Milano, Bompiani, 1999, 249 p.
- Eco**, Umberto, *Istoria frumuseții*, București, Enciclopedia RAO, 2005, 438 p.
- Eco**, Umberto, *Vertigo. Lista infinită*, București, Enciclopedia RAO, 2009, 408 p.

B. *Bibliografie critică despre Umberto Eco*

1. *Volume*

- Ajello**, Nello, *Lo scrittore e il potere*, Bari, Laterza, 1974, 271 p.
- Bouchard**, Norma, **Pravadelli**, Veronica, *Umberto Eco's Alternative. The politics of Culture and the Ambiguities of Interpretation*, New York, Peter Lang, 1998, 317 p.
- Cogo**, Michele, *Fenomenologia di Umberto Eco. Indagine sulle origini di un mito intellettuale contemporaneo*, Introduzione di Paolo Fabbri, Bologna, Baskerville, 2010, 202 p.

- Cotroneo**, Roberto, *La diffidenza come sistema. Saggio sulla narrativa di Umberto Eco*, Milano, Anabasi, 1995, 92 p.
- De Laurentis**, Teresa, *Umberto Eco*, Firenze, La Nuova Italia, 1981, 111 p.
- Ferretti**, Giancarlo, *Il bestseller all'italiana: fortune e formule del romanzo di «qualità»*, Bari, Laterza, 1983, 139 p.
- Forchetti**, Franco, *Il segno e la rosa - I segreti della narrativa di Umberto Eco*, Roma, Castelvechi Editore, 2005, 352 p.
- Fulga**, Daniela, *Zâmbetul îngerului. De la teoria semiotică la roman: Umberto Eco*, Cu o postfață de Carmen Vlad, Cluj-Napoca, Clusium, 1997, 199 p.
- Ganeri**, Margherita, *Il «caso» Eco*, Palermo, Palumbo, 1991, 321 p.
- Giovannoli**, Renato, *Saggi su Il nome della rosa*, Milano, Bompiani, 1985, 446 p.
- Marinescu**, Luiza, *Umberto Eco în labirintul romanului postmodern*, București, Editura Fundației România de Măine, 2003, 232 p.
- Pansa**, Francesca, Vinci, Anna, *Effetto Eco*, prefazione di Jacques Le Goff, Roma, Nuova edizione del Gallo, 1990, 201 p.
- Pischedda**, Bruno, *Come leggere Il nome della rosa di Umberto Eco*, Milano, Mursia, 1994, 143 p.
- Stănculescu**, Hanibal, *Repere italiene în romanele lui Umberto Eco*, București, Editura Universității din București, 2007, 230 p.

2. Articole, interviuri

- Antip**, Felicia, „Ochelari contra labirint”, în *România literară*, 34, 1983, p. 22
- Bogavac**, Branca, „Cartea, o formă de angajament”, Dialog cu Umberto Eco, în *Lettre internationale*, ed. rom., 1993-1994, p. 60-65
- Capozzi**, Rocco, „Il Pendolo di Foucault: Kitsch o neo/post-moderno?”, in *Quaderni d'italianistica* 11, 1990, p. 225-237
- Capozzi**, Rocco, „Love Flames and Memorabilia in Eco's *La misteriosa fiamma della regina Loana*”, in *Forum Italicum* 2, 2004, p. 601-608
- Castelli**, Ferdinando, „Su 'L'isola del giorno prima' di Umberto Eco il nichilismo danza con la morte”, in *La civiltà cattolica*, 146, 1, 1470, 21 gennaio, 1995, p. 121-134
- Căpușan**, Vodă-Maria, „Umberto Eco, romancier”, în *Contemporanul*, 30/22 iulie, 1983, p. 5-15
- Chirițescu**, Florin, „Numele trandafirului”, în *România literară*, 30/1981, p. 20-21

- Clerici**, Carlotta, „Sulle tracce del giallo ne «Il nome della rosa»”, in *Narrativa* 10, 1996, p. 101-118
- Cotroneo**, Roberto, „Alla ricerca di Umberto Eco”, in *La Rivista dei Libri* II, 6 giugno 1992, p. 21-26
- Dumitru**, Anton, „Umberto Eco și trandafirul”, în *Contemporanul*, 15/5 aprilie 1985, p. 12-13
- Fagioli**, Alessandra, „Il romanziere e lo storico. Intervista a Umberto Eco”, in *Lettera Internazionale* 75, 2003, p. 24
- Fagioli**, Alessandra, „Lettera aperta a Umberto Eco” in *Philosophema* 8, 15-16, 1995, p. 57-70
- Gyurcsik**, Margareta, „A treia față a lui Umberto Eco”, în *Orizont*, 21/23 mai 1986, p. 8
- Gyurcsik**, Margareta, „O povestire metasemiotică: *Numele trandafirului*”, în *Caiet de semiotică*, 5, Timișoara, p. 53-62
- Hăulică**, Dan, Mihuleac, Wanda, „Parafraze la Numele trandafirului”, în *Secolul 20*, 1-3, 1985, p. 263-264
- Mavrodin**, Irina, „Umberto Eco, «Numele trandafirului»”, în *România literară*, 10/7 martie, 1985, p.20
- Mincu**, Marin, „Cu Umberto Eco despre conceptul de «deschidere»”, în *România literară*, 16/16 aprilie, 1981, p.20
- Potra**, Florian, „Dacii lui Eco erau ... «neerlandezi»”, în *Viața românească*, 80/9 septembrie, 1985, p. 89-91
- Slama-Cazacu**, Tatiana, „Dialog cu Umberto Eco”, în *România literară*, 16, nr. 50/15, 1983, p. 21
- Slama-Cazacu**, Tatiana, „Le nom de la rose d’Umberto Eco en analyse dynamique-contextuelle” în *Secolul 20*, nr. 8-9-10/1983, p. 107-136

C. Bibliografie generală

1. Romane

- Borges**, Jorge Luis, *Moartea și busola*, Iași, Polirom, 2006, 514 p.
- Cossé**, Laurence, *La libreria del buon romanzo*, Roma, Edizioni e/o, 2010, 402 p.
- Frabetti**, Carlo, *Cartea Iad*, București, Humanitas, 2003, 121 p.
- Monaldi**, Rita, **Sorti**, Francesco, *Imprimatur*, Traducere din italiană de Geo vasile, București, Humanitas, 2004, 642 p.

- Pennac**, Daniel, *Come un romanzo*, Traduzione di Yasmina Melaouah, Milano, Feltrinelli, 2009, 139 p.
- Pennac**, Daniel, *Micuța vânzătoare de presă*, Traducere de Cecilia Ștefănescu, Iași, Polirom, 2004, 431 p.
- Pérez-Reverte**, Arturo, *Clubul Dumas*, Iași, Polirom, 2004, 482 p.
- Saramago**, José, *Toate numele*, Traducere din limba portugheză și postfață de Mioara Caragea, Iași, Polirom, 2008, 255 p.
- Zafón**, Carlos, Ruiz, *Jocul îngerului*, Traducere din limba spaniolă și note de Dragoș Cojocaru, Iași, Polirom, 2009, 471 p.
- Zafón**, Carlos, Ruiz, *Umbra vântului*, Iași, Polirom, 2005, 496 p.

2. *Volume de teorie, critică și estetică literară*

- Adamek**, Diana, *Trupul neîndoielnic*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, 159 p.
- Bachelard**, Gaston, *Aerul și visele. Eseu despre imaginația mișcării*, Traducere de Irina Mavrodin, în loc de prefață: Dubla legitimitate de Jean Starobinski, Traducere de Angela Martin, București, Editura Univers, 1997, 278 p.
- Bahtin**, Mihail, *Probleme de literatură și estetică*, Traducere de Nicolae Iliescu, Prefață de Marian Vasile, București, Editura Univers, 1982, 596 p.
- Barnstone**, Willis, *Borges despre Borges. Convorbiri cu Borges la 80 de ani*, Volum îngrijit de Willis Barnstone, Traducere din limba engleză de Mihaela Simion Constantinescu, Cluj, Editura Dacia, 1990, 205 p.
- Barnstone**, Willis, *Borges, într-o seară obișnuită, la Buenos Aires*, Traducere și note Mihnea Gafița, București, Curtea Veche, 2002, 220 p.
- Barthes**, Roland, *Plăcerea textului*, traducere de Marian Papahagi, Postfață de Ion Pop, Cluj, Editura Echinox, 1994, p.137
- Booth**, Wayne, C., *Retorica romanului*, în românește de Alina Clej și Ștefan Stoenescu, prefață de Ștefan Stoenescu, București, Editura Univers, 1976, 565 p.
- Calvino**, Italo, *Lezioni americane*, Milano, Oscar Mondadori, 2002, 161 p.
- Carlyle**, Thomas, *Cultul eroilor*, traducere de Mihai Avândanei, prefață de Al. Zub, Iași, Institutul European, 1998, 268 p.
- Călinescu**, Matei, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*, Traducere din limba engleză de Virgil Stanciu, Iași, Polirom, 2003, 405 p.

- Călinescu, Matei**, *Cinci fețe ale modernității*, Traducere de Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu, Postăța de Mircea Martin, București, Editura Univers, 1995, 335 p.
- Cesarini, Remo**, *Raccontare il postmoderno*, Torino, Bollati Boringhieri, 1997, 242 p.
- Compagnon, Antoine**, *Cele cinci paradoxuri ale modernității*, traducere și postfață de Rodica Baconsky, Cluj, Editura Echinoc, 1998, 188 p.
- Compagnon, Antoine**, *La seconde main ou le travail de la citation*, Paris, Édition du Seuil, 27, rue Jacob, Paris VIe, 1979, 414 p.
- Cornea, Paul**, *Introducere în teoria lecturii*, Iași, Polirom, 1998, 231 p.
Editura Polirom, 2003, 405 p.
- Frye, Northrop**, *Marele Cod. Biblia și literatura*, Traducere de Aurel Sas și Ioana Stanciu, București, Atlas, 1999, 304 p.
- Genette, Gérard**, *Introducere în arhitext. Ficțiune și dicțiune*, Traducere și prefață de Ion Pop, București, Editura Univers, 1994, 209 p.
- Genette, Gérard**, *Palimpsestes. La littérature au second degré*, Paris, Seuil, 1982, 470 p.
- Girard, René**, *Minciună romantică și adevăr romanesc*, În românește de Alexandru Baci, prefață de Paul Cornea, București, Editura Univers, 1972, 317 p.
- Gorak, Jan**, *The Making of the modern canon. Genesis and Crisis of a Literary Idea*, London, Athlone, 1991, 309 p.
- Guillory, John**, *Cultural Capital: The Problem of the Literary Canon Formation*, The University of Chicago, Press Chicago, 1993, 408 p.
- Harold, Bloom**, *Canonul occidental. Cărțile și Școala Epocilor*, Traducere de Diana Stanciu, Postfață de Mihaela Anghelescu Irimia, București, Univers, 1998, p. 478
- Hăulică, Cristina**, *Textul ca intertextualitate. Pornind de la Borges*, București, Editura Eminescu, 1981, 214 p.
- Henning, Jean-Luc**, *Apologia plagiatului*, Traducere din limba franceză și note de Mădălina Roșioru, Prefață de Gabriel H. Decublu, București, Editura Art, 2009, 131 p.
- Hutcheon, Linda**, *Poetica postmodernismului*, Traducere de Mircea Deac, București, Editura Univers, 1997, 222 p.
- Iser, Wolfgang**, *Actul lecturii. O teorie a efectului estetic*, Traducere din limba germană, note și prefață de Romanița Constantinescu, Traducerea fragmentelor din limba engleză de Irina Cristescu, Pitești, Paralela 45, 2006, 467 p.
- Jauss, Robert Hans**, *Experiență estetică și hermeneutică literară*, Traducere și prefață de Andrei Corbea, București, Editura Univers, 1983, 502 p.
- Lauter, Paul**, *Canon and Contexts*, New York, Oxford University Press, 1991, 296 p.

- Llosa**, Mario Vargas, *Adevărul minciunilor*, București, Humanitas, 2005, 319 p.
- Lodge**, David, *L'arte della narrativa*, con una nota di Hermann Grosser, Traduzione di Mary Buckwell e Rosetta Palazzi, Bologna, Bompiani, 2006, 305 p.
- Lyotard**, Jean-François, *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii*, Traducere și cuvânt înainte de Ciprian Mihali, Cluj, Editura Idea Design & Print, 2003, 98 p.
- Manguel**, Alberto, *Istoria lecturii*, Traducere din limba engleză de Alexandru Vlad, București, Nemira, 2011, 412 p.
- Montaigne**, de Michel, *Eseuri*, vol. II, Traducere de Mariella Seulescu, București, Editura Științifică, 1966, 931 p.
- Pataut**, Fabrice, *Noua Bibliotecă de la Alexandria*, București, Institutul Cultural Român, 2006, 170 p.
- Pătru**, Daniela-Mihaela, *Daniel Pennac, une approche narratologique – Lecture du récit des ogres* –, Craiova, Editura Sitech, 2006, 122 p.
- Ricoeur**, Paul, *Eseuri de hermeneutică*, Traducere de Vasile Tonoiu, București, Humanitas, 1995, 302 p.
- Ricoeur**, Paul, *Memoria, istoria, uitarea*, Traducere de Ilie Gyurcsik și Margareta Gyurcsik, 2001, Timișoara, Editura Amarcord, 2001, 643 p.
- Roy**, Camilie, *Arta de a respinge un roman*, București, Humanitas, 2009, 171 p.
- Sève**, Bernard *De haut en bas, philosophie des listes*, Paris: Les Éditions du Seuil, coll. « L'Ordre philosophique », 2010, p. 240
- Starobinsky**, Jean, *Textul și interpretul*, Traducere și prefață de Ion Pop, București, Editura Univers, 1985, 467 p.
- Virgil Stanciu, *Cu un capitol românesc inedit despre Mateiu I. Caragiale (2002)*, Iași,
- Vlad**, Ioan, *Aventura formelor: Geneza și metamorfoza genurilor*, București, Editura didactică și pedagogică, 1996, 175 p.
- Vlad**, Ioan, *În labirintul lecturii*, Cluj-Napoca, Dacia, 1999, 327 p.
- Vlad**, Ioan, *Lectura prozei: Eseuri, comentarii, interpretări*, București, Editura Cartea Românească, 1991, 394 p.
- Petrescu**, Liviu, *Poetica postmodernismului*, Ediția a II-a, Pitești, Editura Paralela 45, 1998, 176 p.
- Luperini**, Romano, **Gazzola**, Vanna, *Letteratura e cultura dell'età presente*, Bari, Laterza, 1990, 203 p.
- Tzvetan**, Todorov, *Teorii ale simbolului*, București, Editura Univers, 1983, 331 p.

3. Antologii, reviste

Capozzi, Rocco, (a cura di), *Reading Eco: An Anthology*, Indiana, Indiana University Press, 1997, 512 p.

Guglielmi, Angelo, (a cura di), *Il piacere della letteratura: prosa italiana dagli anni 70 a oggi*, Milano, Feltrinelli, 1981, 429 p.

Guglielmo, Salvatore, (a cura di), *Guida al novecento*, Milano, Principato Editore, 2002, 1280 p.

Mircea Martin et alii, „EURESIS”, 1997-1998, Univers, Bucharest, *Changement de canon culturel chez nous et ailleurs*, Cahiers roumains d'études littéraires, 350 p.

Secolul 20, nr. 8-9-10/1983, Revistă de cultură